

Asia: VN/15985/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Monimuotoiset perheet -verkoston lausunto hallituksen esityksen luonnoksesta laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta (varhaiskasvatuksen edistämisvelvollisuus)

Oikeusministeriö on pyytänyt Monimuotoiset perheet –verkoston lausuntoa luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuslain muuttamisesta. Verkosto kiittää lausuntopyynnöstä.

Monimuotoiset perheet –verkosto ei kannata luonnoksessa esitettyä lakimuutosta. Monimuotoiset perheet pitää esitettyä muutosta huolestuttavana, ja toteaa sen olevan ristiriidassa mm. YK:n lapsen oikeuksien komitean suositusten, kansallisen lapsistrategian ja sen juuri hyväksytyin toimeenpanosuunnitelman (STM/2024/64) sekä valtioneuvoston rasmin torjumisen ja yhdenvertaisuuden edistämisen toimenpideohjelmaluonnoksen kanssa. Yhdenvertaisuus ei toteudu itsestään – päinvastoin – ilman riittäviä edistämistoimia tilanne heikkenee. Esimerkiksi tuoreessa Euroopan perusoikeusviraston kyselyssä kävi ilmi, että sateenkaari-ihmisiin kohdistuva vihaperusteinen häirintä on lisääntynyt viimeisten viiden vuoden aikana. Monimuotoiset perheet korostaa, että yhdenvertaisuuden edistäminen tarvitsee toteutuakseen konkreettisia toimia, kuten veloitteen yhdenvertaisuussuunnitteluun myös varhaiskasvatuksen toimipaikoissa, yhdenvertaisesti koulun ja oppilaitosten veloitteiden kanssa.

Muutosten lähtökohdaksi lapsen etu

Monimuotoiset perheet huomauttaa, että yhdenvertaisuutta ja lapsia koskevassa lainsäädäntötyössä tavoitteena ja lähtökohtana tulisi olla lapsen etu ja yhdenvertaisuuden

edistäminen, ei säätelyn keventäminen ja kustannusten poistaminen. Verkosto ei pidä tarkoituksenmukaisena, että lapsia koskevia yhdenvertaisuusvelvoitteita vähennetään osana talousarvioesitystä, erillisen yhdenvertaisuutta edistävää kokonaisuutta tarkastelevan lainsäädäntöesityksen sijaan. Toimintatapana muutosten toteuttaminen osana kustannusleikkauksiin tähtäviä talousarvioesityksiä ajaa pistemäiseen lainsäädännön muuttamiseen, jonka vaikutuksia ei kokonaisuutena pystytä arvioimaan. Monimuotoiset perheet on huolissaan myös säästötoimenpiteiden lyhytnäköisyydestä, sillä yhdenvertaisuuden edistäminen ja eriarvoisuuden torjuminen lapsuudesta saakka ehkäisevät myös myöhempiä kustannuksia, pahoinvointia ja levottomuutta yhteiskunnassa.

Lapsia koskevissa lainsäädäntömuutoksissa lähtökohtina tulisi olla lapsen oikeuksien sopimus ja muut kansainväliset velvoitteet sekä niiden mukainen kansallinen lapsistrategia, jonka mukaan Suomen tulee mm. edistää suunnitelmallista eriarvoisuutta ja syrjintää ennaltaehkäisevää työtä. Jotta lasten oikeudet eivät jää ylätason kirjauksiksi, tulee lainsäädännössä olla myös konkreettisia keinoja niiden tuomiseen osaksi lasten ja perheiden arkea. YK:n lapsen oikeuksien komitea kiinnitti vuonna 2023 suosituksissaan koskien Suomen viimeisintä määräaikaisraporttia lapsen oikeuksien yleissopimuksen täytäntöönpanosta huomiota siihen, että kasvatustalouden ammattilaisten osaamista ihmisoikeuksista, vähemmistöjen oikeuksista sekä syrjimättömyydestä tulee vahvistaa. Komitea ilmaisi myös syvän huolensa lasten ja nuorten kokemasta kiusaamisesta ja jatkuvasta syrjinnästä, joka perustuu sukupuoleen, ikään, kieleen ja kansalliseen tai etniseen alkuperään, maahanmuuttajataustaan, vammaisuuteen, seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin, sukupuolen ilmaisuun ja kehon piirteisiin.

Varhaiskasvatukseen osallistuu lähes 90 prosenttia 3–5-vuotiaista lapsista, eli se myös tavoittaa erinomaisesti lähes kaikki lapsiperheet Suomessa. Varhaiskasvatus on tärkeimpiä mahdollisuuksia tasoittaa perhetaustasta johtuvia eroja alle kouluikäisten lasten osalta, sekä lisätä mahdollisuuksia yhdenvertaisuuteen sekä yhdenvertaisuutta aktiivisesti edistäviin ikäluokkiin.

Yhdenvertaisuustyö osana lasten ja perheiden arkea

Verkosto huomauttaa, että kuntienkin talousvaikeuksien vuoksi ne keskittyvät toteuttamaan vain lakisäätövelvoitteita, ja yhdenvertaisuuslainsäädännön höllentäminen yksiselitteisesti vähentää jo suunniteltua ja osin toteutettua yhdenvertaisuustyötä siellä, missä lasten ja perheiden arki tosiasiallisesti tapahtuu.

Yleisten kuten kuntatasoisten suunnitelmien vaarana on, että ne jäävät liian yleiselle tasolle, eikä niissä pystytä huomioimaan kussakin toimipaikassa kunnan eri alueilla kohdattuja yhdenvertaisuushaasteita. Samalla kuntatasoisiin suunnitelmiin perehtyminen ja niiden soveltaminen arkeen jää helposti varhaiskasvatuksen arjen jalkoihin, ellei sitä edellytetä. Mikäli velvoite poistetaan, luo se myös eriarvoisuutta eri kuntien ja toimipaikkojen välille, erityisesti sosioekonomisesti heikompien alueiden toimipaikkojen ollessa vaarassa jättää suunnittelu arjen

haasteiden vuoksi sivuun. Kaikkia toimipaikkoja yhdenvertaisesti velvoittava säätely luo yhdenvertaisuutta varhaiskasvatukseen sekä kuntien sisällä että niiden välillä.

Toimipaikkakohtaisessa eli vahvasti paikallisessa suunnittelussa pystytään huomioimaan juuri toimipaikan asuinympäristön, perheiden ja lasten erityispiirteet. Toimipaikassa tunnetaan oman alueen lasten ja perheiden tilanne, ja suunnittelussa pystytään huomioimaan käytännössä esimerkiksi etnisten ja kielitaustojen todellisuus tai alueen sateenkaariperheiden yhdenvertainen kohtaaminen toimipaikan arjessa. Useissa kunnissa ja kaupungeissa esimerkiksi rasismi on eri tavoin läsnä eri alueilla, eikä kuntatasoinen suunnittelu välttämättä tavoita lainkaan eri yksiköiden arkea.

Paikallinen suunnittelu myös mahdollistaa lasten ja perheiden osallistamisen työhön paremmin kuin ylempitasoinen suunnittelu. Osallisuus ja vaikuttaminen oman arkiympäristön asioihin lisäävät sekä hyvinvointia että luottamusta ja yhteenkuuluvuutta muuhun yhteiskuntaan, jotka merkittävästi vähentävät syrjäytymistä ja yhteiskunnallista levottomuutta. Toimipaikkakohtainen suunnittelu auttaa myös kohdentamaan koulutusta juuri kyseisen toimipaikan työssä tarvittavaan osaamiseen. Paikallinen suunnittelu siis tuo yhdenvertaisuuskysymykset osaksi jokaisen varhaiskasvatuksen toimipaikan arkea, edistäen yhdenvertaisuutta käytännön tasolla.

Näitä huomioita esitettiin laajasti jo vuoden 2022 lainsäädäntömuutoksen yhteydessä, kun yhdenvertaisuussuunnitteluelvoite lisättiin lakiin myös varhaiskasvatuksen osalta.

Lain jatkuva muuttaminen

Yhdenvertaisuuslakiin lisättiin velvoite tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmista varhaiskasvatuksessa vuonna 2022. Muutos perustui mm. yhdenvertaisuusvaltuutetun ehdotukseen (K 6/2018) sekä Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisuun yhdenvertaisuuslain arvioinnista vuodelta 2020.

Muutoksen taustalla oli tavoite varmistaa, että yhdenvertaisuustyötä tehdään järjestelmällisesti jo varhaiskasvatuksesta lähtien. Valmistelussa todettiin, että vaikka opetussuunnitelma ja varhaiskasvatussuunnitelma itsessään sisältävät yhdenvertaisuuslain mukaisia kirjauksia ja määräyksen lakien noudattamisesta, ne ohjasivat lähinnä tekemistä, eivät toiminnan suunnittelua ja arviointia. Tekeminen voikin lain sijaan perustua vanhaan tottumukseen ja toteamukseen yhdenvertaisuudesta, ellei toimintaa tosiasiallisesti suunnitella ja arvioida yhdenvertaisuuden näkökulmasta. Aiemman yhdenvertaisuuslain arvioinnissa myös todettiin, ettei pyrkimys yleiseen yhdenvertaiseen kohteluun välttämättä riitä paikalliseen syrjinnän tunnistamiseen ja siihen puuttumiseen riittävästi. Lainsäädäntövaiheessa yhdenvertaisuussuunnittelun ja yhdenvertaisuuden edistämisen veloitteen laajeneminen toimipaikkakohtaiseksi sai laajaa kannatusta ja sen nähtiin edistävän yhdenvertaisuutta. Huomautamme, että tuolloin tehtiin laaja selvitys- ja lausuntokierros

tuo esiin, mitä hyötyjä lakimuutoksesta oli odotettavissa, ja tätä tietoa ei missään tapauksessa tulisi ohittaa.

Lain mukaisten suunnitelmien tulee olla laadittuna viimeistään 1.6.2025 ja lain toimeenpanoon on käytetty yhteiskunnallisesti eri tasoilla ja tahoilla merkittävästi resursseja. Monimuotoiset perheet -verkosto on myös omassa toiminnassaan huomannut kuntien ja varhaiskasvatuksen toimipaikkojen kasvaneen kysynnän koulutukselle siitä, miten huomioida perheiden monimuotoisuus entistä paremmin varhaiskasvatuksen arjessa. Verkosto on vastannut koulutuskysynnän kasvuun ja päivittää myös parhaillaan opasmateriaalia aiheesta varhaiskasvatuksen ammattilaisille. Kiinnostuksen kasvun taustalla vaikuttaa kokemuksemme mukaan varhaiskasvatuksen toimipaikkakohtainen yhdenvertaisuussuunnittelun tavoite. Yhdenvertaisuussuunnitteluun myös viitataan useissa muissa asiakirjoissa, kuten rasmin torjunnan ja yhdenvertaisuuden edistämisen toimenpideohjelmassa sekä valtioneuvoston periaatepäätöksenä 6.6.2024 hyväksytyssä lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmassa.

Runsaasti esille nostetussa rasmin torjunnan ja yhdenvertaisuuden edistämisen toimenpideohjelmassa ehdotetaan esitysluonnoksenkin mukaan "muun muassa koko koulutusjärjestelmän kattavaa tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämissuunnitelmaa, jonka tavoitteena on tukea ja seurata lakisääteisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien laatimista ja parantaa niiden vaikuttavuutta tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden

edistämisen välineenä." Veloitteen poistuessa myös toimenpideohjelma siis kevenee konkreettisten toimenpiteiden osalta.

Lapsistrategian toimeenpanosuunnitelman yhtenä toimenpiteenä on selvitys varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmien tueksi ja tietopohjan kartuttamiseksi. Monimuotoiset perheet otti jo lausunnossaan toimeenpanosuunnitelmaan kantaa, että suunnitelman toimenpiteet eivät keveydessään ole linjassa lapsistrategian kanssa, ja mikäli yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmavelvoitteita kevennetään, se keventää entisestään myös juuri hyväksytyä lapsistrategian toimeenpanosuunnitelmaa.

Monimuotoiset perheet –verkosto pitää tärkeänä, että lainsäädännön kohtuulliseen pysyvyyteen tulisi voida luottaa. Olisi tärkeää, ettei yhdenvertaisuutta, varhaiskasvatusta ja lapsia, tai kuntien ja toimipaikkojen velvoitteita, koskeva lainsäädäntö jatkuvasti muutu, vaan lainsäädännöllä tuettaisiin pitkäjänteistä ja johdonmukaista työtä. Tämän tulisi näkyä myös vahvoina yhteyksinä valtion ja muiden yhteiskuntatahojen eri tavoite- ja toimenpideohjelmien välillä, jotta ne ohjaavat kohti yhteisiä päämääriä ja tasaisivat tosiasiallisesti yhdenvertaisuustyön eroja kuntien sisällä ja välillä.

Esiopetuksen sisällyttäminen koulujen suunnitteluun

Kuten esitysluonnoksessa todetaan, "säännös suunnitteluvuorotteesta varhaiskasvatuksessa selvensi esiopetuksen tilannetta suunnitteluvuorotteiden suhteen" koskemaan sekä koulun että päiväkodin yhteydessä järjestettävää esiopetusta. Vuorotteiden poistuessa tämä suunnitteluvuorotteiden epäselvyys palaa.

Esitysluonnoksessa todetaan:

“Kuten ennen varhaiskasvatuksen yhdenvertaisuussuunnittelusta säättämistä, ehdotetun muutoksen myötä esiopetuksen huomioiminen yhdenvertaisuussuunnittelussa riippuisi siitä, missä sitä järjestetään. Osana koulujen toimintaa järjestettävä esiopetus huomioitaisiin osana koulujen yhdenvertaisuussuunnittelua. Sen sijaan varhaiskasvatuksen osana järjestettävä esiopetus huomioitaisiin osana varhaiskasvatuksen yleisempää yhdenvertaisuuden edistämistä ja yhdenvertaisuussuunnitelmaa.”

Mikäli esitys etenee, Monimuotoiset perheet esittää, että tilanteen selventämiseksi esiopetus sisällytetään aina koulujen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelun piiriin, oppilaaksiottoalueen mukaan, riippumatta siitä, järjestetäänkö se varhaiskasvatuksen vai koulun yhteydessä.

Lähteitä

YK:n lapsen oikeuksien komitean suositukset Suomelle “Concluding observations on the combined fifth and sixth reports of Finland”, julkaistu 2.6.2023:

https://um.fi/documents/35732/0/CRC_C_FIN_CO_5-6_52903_E+%283%29.pdf/9f19613d-5f18-4e33-cd8f-e06e60a5f1c1?t=1685706415853

Kansallinen lapsistrategia ja sen toimeenpanosuunnitelma: <https://stm.fi/lapsistrategia>

Luonnos valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismien torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä:

<https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/DownloadProposalAttachment?proposalId=9819f652-21d9-4328-944f-449964b101a1&attachmentId=22394>

Euroopan perusoikeusviraston kysely “LGBTIQ at a crossroads: progress and challenges”, julkaistu 14.5.2024:

<https://fra.europa.eu/en/publication/2024/lgbtiq-crossroads-progress-and-challenges>

Hallituksen esitys HE 148/2022 vp:

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_148+2022.aspx

Aidosti yhdenvertaiset: Yhdenvertaisuuslain arviointi:

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162552>

Opetushallitus: Toiminnallinen tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnittelu:

<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatus/varhaiskasvatuksen-tueksi/tasa-arvo-ja-yhdenvertaisuus-varhaiskasvatuksessa-ja-esiopetuksessa>

Monimuotoiset perheet: Opas varhaiskasvattajille <https://www.monimuotoisetperheet.fi/wp-content/uploads/2021/10/Opas-varhaiskasvattajille.pdf>

Lindqvist Sofia

Monimuotoiset perheet -verkosto